

УДК 74 /72.04:727

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-2-10>**Олександр КРОТЕВИЧ,***orcid.org/0000-0002-6934-9310*

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри графічного дизайну

Київського національного університету технологій та дизайну

(Київ, Україна) *aleksandrr_44@ukr.net*

МУРАЛ ЯК СУЧАСНА ДИЗАЙНЕРСЬКА ПРАКТИКА ТА ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ПРОСТОРУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Автор розглядає функції муралу, як сучасної дизайнерської практики та ефективність використання даного явища в системі формування внутрішнього простору вищого освітнього закладу. В статті наводяться історичні приклади використання настінного розпису та окреслюються техніко-технологічні, стилісові рішення в різних напрямках. В даному дослідженні звертається увага на те, що сучасні мурали набули вигляду експансивних та значимих арт-об'єктів внутрішнього середовища ВНЗ, що змінило їх функціональне та естетичне призначення. В рамках дослідження ефективності використання муралів в ВНЗ проаналізовані специфічні елементи будівлі, якими є коридор та холл з погляду архітектурного та функціонального призначення. На цих позиціях і сформована мета статті – окреслити специфічні прийоми дизайну при розробці та створенні стінових інсталяцій для гармонійного симбіозу цілісності просторової форми у стінах навчального закладу. Виявлено, що досягненню таких результатів сприяють тектонічний, образотворчо-тектонічний та декоративні прийоми, які доповнюються архітектурно-конструктивними складовими стін будівель. Результатом деталізованого поділу архітектурних конструкцій на видимі несучі компоненти є тектонічний прийом. Образотворчо-тектонічний прийом виявляє дію конструктивних елементів за допомогою зображення тектонічного прийому, його матеріалів, пластики та об'ємів. А на художньо-естетичній обробці поверхні стіни, яка виступає митецьким полотном, базується декоративний прийом. При цьому для поділу масштабності користуються засобами дрібної пластики та зміни монолітності. Відзначимо, що явище стінового розпису яким є сучасний мурал, зобов'язане враховувати поведінку, особливості психології, запиту студентського колективу та співробітників вищого навчального закладу, уміло формувати належні естетичні уявлення, а також викликати в даному середовищі сплановані емоції необхідні в освітньому процесі. Дизайн стінової інсталяції як інформаційно-художній засіб вимагає модернізації в організації внутрішнього простору середовища, ілюзорної трансформації зображення за допомогою ефективно-образотворчих прийомів анаморфози.

Розглядаючи парадигму внутрішнього простору, що складається з форми, кольору, малюнка, фактури поверхні, виділяється форма як основна характеристика, яка впливає на якість зорового сприйняття муралу, де масивність і жорсткість стіни через перспективну деформацію художника-дизайнера ілюзорно перетворюється на легкі чи м'які візуалізації. Завдяки цим характеристикам муралі всередині приміщень транслюють різну тематичну та освітнянську інформацію з багатоцільовим впливом. Таким чином муралі, як дизайнерська мистецька практика активно розвивається, формує виразні тенденції розвитку культури освітнянського середовища вищих навчальних закладів та сприяє ефективному вихованню сучасної молоді.

Ключові слова: мурал, стіновий розпис, монументальний живопис, дизайн, форма, колір, композиція, внутрішній простір, вищий навчальний заклад.

Oleksandr KROTEVYCH,*orcid.org/0000-0002-6934-9310*

Candidate of Art Criticism,

Associate Professor at the Department of Graphic Design

Kyiv National University of Technology and Design

(Kyiv, Ukraine) *aleksandrr_44@ukr.net*

MURALS AS MODERN DESIGN PRACTICE AND MEANS OF FORMING THE INTERIOR SPACE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

The author considers the functions of the mural as a modern design practice and the effectiveness of using this phenomenon in the system of forming the internal space of a higher educational institution. The article provides historical examples of the use of wall painting and outlines technical and technological, stylistic solutions in various directions. In this study, attention is drawn to the fact that modern murals have acquired the appearance of expansive and significant art objects of the internal environment of universities, which has changed their functional and aesthetic purpose. As part

of the study of the effectiveness of the use of murals in higher education institutions, the specific elements of the building, which are the corridor and the hall, were analyzed from the point of view of architectural and functional purpose. Hence, the purpose of the article was formed – to outline specific design techniques in the development and creation of wall installations for the harmonious symbiosis of the integrity of the spatial form in the walls of the educational institution. The design and concept of wall painting tends to increase the professional level of performing artists, both from the visual side and from the side of psychological means of influence. It was found that the achievement of such results is facilitated by tectonic, visual-tectonic and decorative techniques, which are complemented by architectural and structural components of building walls. The result of the detailed division of architectural structures into visible load-bearing components is the tectonic technique. The visual and tectonic approach reveals the effect of structural elements using the image of the tectonic approach, its materials, plastics and volumes. And the decorative technique is based on the artistic and aesthetic treatment of the surface of the wall, which acts as an artistic canvas. At the same time, to divide the scale, they use the means of fine plasticity and change of monolithicity. It should be noted that the phenomenon of wall painting, which is a modern mural, must take into account the behavior, peculiarities of psychology, the requests of the student body and employees of a higher educational institution, skillfully form appropriate aesthetic ideas, and also evoke in this environment the planned emotions necessary in the educational process. The design of a wall installation as an informational and artistic means requires modernization in the organization of the internal space of the environment, illusory transformation of the image with the help of an effective visual technique of anamorphosis.

Considering the paradigm of the internal space, which consists of shape, color, pattern, surface texture, the shape stands out as the main characteristic that affects the quality of the visual perception of the mural, where the massiveness and rigidity of the wall due to the perspective deformation of the artist-designer is illusory transformed into light or soft visualization. Thanks to these characteristics, indoor murals broadcast various thematic and educational information with a multipurpose impact. Thus, murals as a design art practice are actively developing, forming distinct trends in the development of the culture of the educational environment of higher educational institutions and contributing to the effective education of modern youth.

Key words: mural, wall painting, monumental painting, design, form, color, composition, interior space, higher educational institution.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення та за екстремальних обставин, викликаних повномасштабним вторгненням окупаційних збройних сил р.ф. в Україну, напружено-нервовий ритм та кардинальні зміни життєдіяльності негативно впливають на оточуюче соціальне середовище. В свою чергу середовище та його багатогранні чинники безпосередньо формують громадську та особисту думку індивідуума. Основним критерієм позитивних змін акцентів в закладах освіти України стає створення естетичної атмосфери внутрішнього середовища вищого навчального закладу за рахунок впровадження муралів, які набувають вигляду експансильних та значимих арт-об'єктів. В умовах підвищеної мобільності та стресу, студентський контингент України, потребує психологічного розвантаження або релаксації у стінах вищого навчального закладу. Згідно даного дослідження під впливом сучасних напрямів міжнародного дизайну та зразків монументального мистецтва минулого внутрішнє середовище ЗВО, за останні роки, перетворилися на носії арт-об'єктів, художніх інсталяцій, де вагоме місце займає мурал, як носій культурних цінностей та релаксації в процесі навчання. Завдяки цим характеристикам муралі внутрішнього розташування транслюють різну тематичну та освітянську інформацію з багатоцільовим впливом. Організація внутрішнього простору ЗВО за допомогою арт-інсталяцій потребує системного підходу та впровадження як дизайнерських так і архітек-

турно конструктивних чинників: перший чинник реконструкції внутрішнього простору; другий чинник функціональної зміни відкритої площі цільового призначення; третій чинник новоутворення; четвертий – чимале рекреаційне навантаження несе відкритий, культурний простір; та п'ятий чинник наявності комерційного простору. Кожен з таких чинників створює культуру закладу освіти через просторове створення загальної композиції художнього розпису чи інсталяції. Варто зазначити, що вітчизняні художники та дизайнери останніх років в своїх муралах та розписах здебільше проявляють своє шанобливе ставлення до національної самоідентифікації.

Аналіз досліджень. Швидкий розвиток монументального мистецтва, а саме дизайну муралів або арт-інсталяцій в системі середовища закладів вищої освіти, показує напрям в необхідності проведення досліджень в цьому напрямку. Слід зазначити, що даний вид сучасного мистецтва демонструє певну можливість взаємодіяти з специфічним архітектурним середовищем ЗВО, викликати позитивні емоції у студентів, розширювати їх світогляд за рахунок дизайнерських прийомів та стильових рішень, вирішувати наукові завдання з оглядом на новітні концепції в світових досвідах та дизайн-розробках художніх інсталяцій. В даному дослідженні важливе значення має аналіз джерельної бази даного питання, конструктивне ознайомлення з основними тенденціями та систематизація теоретично-прак-

тичних напрацювань дизайнерських муралів та арт-інсталяцій в закладах вищої освіти України. У ретроспективному контексті феномен муралів або художнього розпису на стінах, чи фресок, як різновид монументального мистецтва має понад 22 століття історії від часів «помпейських фресок», реально збережених та реставрованих (Мау, 1899). Останніми роками в українській гуманітаристиці починає виявлятися інтерес до муралів як засобів впливу на поведінку та формування гармонійно розвитої особистості. Окремі статті та зарубіжні видання, які з'являються останнім часом, присвячені переважно творчості майстрів минулого (Скржинська, 2016), інколи – як огляд художнього явища та певного специфічного аспекту арт-інсталяції (Даниленко, 2003; Сафонова, 2011), поодинокі фахові дисертаційні дослідження теми муралів в мистецько-соціальній ланці міського стріт-арту (Шеменьова, 2021) та в контексті впливу світових глобалізаційних процесів на візуальну культуру в міському середовищі (Лубинська, 2023), деякі повідомлення та енциклопедійні фіксації окремих періодів історії фресок та розписів (Смолій, 2011), рідше, переважно закордонні дослідження позиціонують мурал як фреску, інсталяцію, художній розпис стін та не більше, ніж архітектурно-мистецькій засіб в теренах монументального живопису (Білодід, 2004, Поліщук, 2004; Murphy, 2004). Значних сучасних досліджень творчих доробок вітчизняних муралістів в сфері оформлення, створенні муралів в фахових суспільних закладах, а саме в системі закладів вищої освіти поки майже немає, крім окремих повідомлень в засобах масової інформації та соціальних мережах інтернету незважаючи на їх вплив на сучасний художній процес.

Метою статті є аналіз проблем формування внутрішнього простору приміщень при створенні дизайн-графічних інсталяцій та окреслення специфічних прийомів дизайну при створенні муралів для гармонійного симбіозу цілісності просторової форми у стінах навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Настінний розпис, вид монументального живопису на стінах, художній розпис стін, фреска, графіті, мурал або арт-інсталяція за своїм сенсом це споріднені, синонімічні терміни але у кожного з них є свої відмінності. Мурал (від іспан. *muro* – стіна) – художній розпис стін об'єктів різного призначення в екстер'єрному або інтер'єрному зовнішньо-внутрішньому просторі будівель. В контексті історії мурал є різновидом монументального живопису а з іншого, в сучасному представленні, є проявом молодіжної, популярної субкультури – графіті.

Зауважимо, що в контексті даної статті мурал розглядається виключно як художній розпис внутрішніх стін будівель на відмінність від мистецтва стріт-арту та екстер'єрних муралів будівель.

Історіографія використання настінного розпису, техніко-технологічних та стильових рішень визначає декілька концепцій. Першими проявами настінного розпису або муралів були наскельні малюнки древньої людини в доісторичну епоху. Другі прояви настінного розпису, як розвиненого напряму мистецтва, були надзвичайно широко використані стародавніми художниками в період розквіту Римської імперії. Наприклад, в Помпеях стіни і стелі майже всіх приватних та громадських будівель були розписані в єдиному стилі, орнаментальному декорі різноманітного спектру пейзажів, натюрмортів, сцен побутово-батального напряму. Але найвищого ступеня творчої концентрації в реалізації муралу, як настінного декору та живопису, художники отримали в епоху Відродження з її винахідливим духом та допитливим розумом митців, фінансовою підтримкою меценатів та постійним пробудженням до нових творчих можливостей (Collins, 1992).

З періоду XVIII – XIX ст. в Європі настінний розпис був в творчому застої, без тенденцій в технічно-стилістичному розвитку і лише на початку XX ст. настінний розпис проявляє себе в трьох основних напрямках: Перше направлення – це така абстрактна та експресіоністська форма, створена творчим конгломератом станкового живопису французьких кубістів та великих проектів Пабло Пікассо таких, як «Храм миру» на стінах старої капели Валлориси (Пікассо, 1952) чи алегоричними символами війни і миру в приміщеннях ЮНЕСКО в Парижі (Пікассо, 1958), Марка Шагала в Паризькій опері та Нью-Йоркському Лінкольн-центру, розписів Анрі Матісса в каплиці Вансі у Франції та іш. Друге направлення це мурали з темами художників мексиканського революційного (Рівера, Сікейрос, Тамайо, 1947). А третім напрямом був американський рух фресок 1930-х рр., який мав масове поширення в фасадах будівель та вдале використання муралів в громадських приміщеннях та державних закладах. Приклади даного напряму це мурали американських художників (Шан, 1933) та відомого Томаса Харта Бентона та його «Соціальною історією Міссурі» з 13 розписів зі сценами заснування штату Міссурі (Бентон, 1935).

Ефективне використання арт-інсталятивного феномену муралу в сьогоденні, займає своє місце в сучасній дизайнерській практиці та надає необхідності вивчення та розгляду даного явища в сис-

темі формування внутрішнього простору вищого освітнього закладу. Так в мураліст спирається на структурно-архитектурні потреби стін та призначень будівель, представляє тематику монументальної інсталяції з визначальною ідеєю творчого задуму та оточуючого середовища. Існує декілька чинників формування внутрішнього простору ЗВО при розробці дизайн-проектів муралів та безпосереднього виконання мистецьких інсталяцій. Такими є чинник реконструкції внутрішнього простору на основі демонтажної складової будівельного процесу, а саме ліквідації архітектурно-конструктивних перешкод в приміщеннях закладу; чинник функціональної зміни відкритої площі цільового призначення – наприклад громадський коридор з комунікаційною функцією реконструюється в зону релаксації студентів в перервах або до чи після занять; чинник новоутворення, наприклад створення розважальних мікросередовищ та благоустрій простору університетських парків, скверів та зелених ділянок; чимале рекреаційне навантаження несе відкритий, культурний простір – експозиції та виставки талановитих студентів та викладачів; чинник наявності комерційного простору – студентські їдальні, кафе, друкарні та крамнички канцелярських товарів. Кожен з таких чинників створює культуру закладу освіти через просторове створення загальної композиції художнього розпису чи інсталяції. Також відчуттю просторових пропорцій інтер'єрів приміщень та екстер'єрів будівель сприяють класичні засоби дизайну, такі як використання законів кольору, форм, об'ємів (Легенький Ю. 2006), та психологічні чинники застосування тематичної направленості ідеї стінового зображення.

В рамках дослідження розглянемо властивості внутрішнього простору, а саме коридорів ВНЗ у аспекті створення муралів, як засобів графічного дизайну. Зазначимо, що якості внутрішнього простору коридорів виглядають набагато якіснішими при використанні муралів як графічних візуалізацій. Якості та характеристики форм стінових інсталяцій в утвореному просторі визначаються матеріальними та інформативними властивостями кожної окремої поверхні стіни та їхнього просторового взаємозв'язку мурал – стіна. В інтер'єрі холів та коридорів навчальних закладів відсутня пряма взаємодія з навколишнім простором докільля такими, як вулиця, район, місто. Оскільки масштаб загального інтер'єру навчального корпусу зменшується до окремих локацій, то можливе створення певного художнього ефекту за допомогою муралів з тематичною спрямованістю поставлених перед навчальним закладом концеп-

туально-освітніх та ідеологічних завдань. При розробці дизайн-проектів внутрішніх муралів необхідно враховувати характеристики та властивості площини у просторі. Розглядаючи парадигму внутрішнього простору, що складається з форми, кольору, малюнка, фактури поверхні, ми виділяємо форму як основну характеристику. Так площина окреслює лінійний контур, що утворює краї. Усе це впливає на якість зорового сприйняття муралу: масивність, жорсткість стіни через перспективну деформацію художника-дизайнера ілюзорно перетворюється на легкі чи м'які візуалізації. Наприклад, властивості площини при обмеженні тривимірності об'єму та простору у художньому розписі стін ефективний такий образотворчий прийом як анаморфоза. Даний прийом полягає в промальовуванні тіней, які відкидають зображені об'єкти і спеціально змінених пропорцій окремих деталей настінного розпису та у сучасній термінології відомий як 3Д зображення. Стіни, як архітектурний фактор забезпечують відособленість внутрішнього простору а реальні будівельні отвори, такі як арки і двері, відкривають доступ світла. Художник у вигляді спеціальних образотворчих прийомів може при створенні муралу (рис. 1) віртуально відтворити зв'язок та розширити візуально простір.

Рис. 1. Кротевич О. 2024. КНУТД. Київ. Мурал з ефектом розширення простору

Наприклад, в рамках митецького проекту по впровадженню арт-об'єктів в середовище Київського національного університету технологій та дизайну в стіновому муралі з композиційно підбраною формою та кольором, динамікою ліній та застосуванням художником тектонічного та декоративного прийомів в підсвідомості глядача зникає почуття замкнутості, а огляд самої арт-інсталяції відновлює почуття розширення простору. Композиційною метою при розробці та створенні стінової інсталяції у стінах навчального

закладу є гармонійне досягнення цілісності та єдності просторової форми враження від досягнутої поставленої мети. Досягненню таких результатів сприяють тектонічний, образотворчо-тектонічний та декоративні прийоми, якими користуються при створенні муралів в середині приміщень. Так тектонічний прийом є результатом деталізованого поділу архітектурних конструкцій на видимі несучі компоненти. Образотворчо-тектонічний прийом виявляє дію конструктивних елементів за допомогою зображення тектонічного прийому, його матеріалів, пластики та об'ємів. Наприклад, прийом кольорового розподілу тяжкості за кольором для стійкої форми – світлий верх і темний низ для стійкої композиційної побудови або прозорість вуалі та монолітність шкіряного плаща. Натомість декоративний прийом базується на художньо-естетичній обробці поверхні для поділу масштабності засобами дрібної пластики та зміни монолітності.

Щодо значення кольору в ефективному візуальному сприйнятті муралу відмічається, що основа стінової інсталяції визначає присутність в неї кольорової гами за рахунок використання художніх та оздоблювальних матеріалів для вдалого, ефективного візуального сприйняття зображення глядачем. Визначальним рішенням для використання гармонійних кольорів та поєднань складових насиченості кольорів, засобів симбіозу об'ємів та мас, які обмежують простір, контрастними композиційними рішеннями у створенні внутрішніх муралів для навчального закладу є уява мураліста, як дизайнера, його естетичний смак керований конкретними цілями з поставленим творчим завданням. При систематизації функцій використання образотворчих, дизайнерських, графічних арт-інсталяцій на внутрішніх стінах ВНЗ можна сказати наступне, що мурали в середовищі освітніх закладів можуть виконувати кілька функцій: інформаційну, навчальну, демонстраційну, тематичну, ідентифікаційну та естетичну функцію (рис. 2). Так інформаційна функція це стилістично-образна інформація муралів, яка розрахована на односторонній фронтальний огляд обмеженого числа видових точок. Згідно даної функції мурал застосовується переважно як засіб в методиці збереження інформації де довготривала пам'ять є найефективнішим мето-

дом в освітянському та ідеологічному вихованні. Інформація найкраще запам'ятовується, якщо до неї повертатися через визначені проміжки часу. Також значною виступає демонстраційна функція або творча, як форма демонстрації культурно-мистецької творчості та спосіб самовираження мураліста. Тематично-реставраційна функція з реабілітаційними складовими для покращення або архітектурного перепланування внутрішнього простору закладу. (Ivashko, 2015).

Рис. 2. Кротевич О. КНУТД. Київ. 2021. Мурал з впровадженням національних символів ідентичності та освітнього спрямування технологій та дизайну

Ідентифікаційна функція з точковим маркуванням простору в інтер'єрі навчального закладу та інституалізацією національних брендів. Головну позитивну роль грає естетична функція з роллю підвищення привабливості та естетизації внутрішнього простору вищого закладу освіти.

Тобто проаналізувавши генез мистецтва муралізму, еволюційної трансформації у підходах до тематики та специфіки формотворення внутрішнього простору робиться висновок, що сучасні мурали внутрішнього призначення набули вигляду експансильних та значимих арт-об'єктів внутрішнього середовища вищих навчальних закладів, що змінило їх функціональне та естетичне призначення з транслюванням різної тематичної та освітянської інформації. Таким чином мурали, як дизайнерська мистецька практика активно розвивається, формує виразні тенденції розвитку культури освітянського середовища ВНЗ та сприяє ефективному розвитку сучасної студентської молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білодід Ю. Поліщук О. Основи дизайну. Парапан. Київ. 2004. 240 с.
2. Даниленко В. Дизайн: підручник. ХДАДМ. Харків. 2003. 320 с.
3. Івашко О. Д. Реабілітація міського середовища засобами стріт-арту. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук. зб. Вип. 41. 2015. С. 81–85.

4. Легенький Ю.Г. Історія дизайну. Київ : ДКККиМ, 2006. 560 с.
5. Скржинська М. Пліній Старший. Енциклопедія історії України у 10 т. Інститут історії України НАН України. Наукова думка. Т. 8. Київ. 2011. 274 с.
6. Mau August. Pompeji in Leben und Kunst. University of Michigan Library. 1908. 648 p.
7. Murphy T. Pliny the Elder's Natural History: The Empire in the Encyclopedia. Oxford: Oxford University Press. 2004. 235 p.
8. Descargues P. Rembrandt van Rijn. 1999. Paris : Archipel. 350 p.
9. Collins D. Anamorphosis and the Eccentric Observer: History, Technique and Current Practice. Leonardo. Vol. 25. No 2. 1992. P. 179–187.

REFERENCES

1. Bilodid Yu. Polishchuk O. (2004) Osnovy dyzainu. [Fundamentals of design] Parapan. Kyiv. 240. [in Ukrainian].
2. Danylenko V. (2003) Dyzain: pidruchnyk. [Design: textbook] KhDADM. Kharkiv. 320. [in Ukrainian].
3. Ivashko O. D. (2015) Reabilitatsiia miskoho seredovyshcha zasobamy strit-artu. [Rehabilitation of the urban environment by means of street art] Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia: nauk. zb. V. 41. 81–85. [in Ukrainian].
4. Lehenkyi, Yu.H. (2006). Istoriia dyzainu. [Photo as a resource for the regeneration of ethnoculture]. Kyiv : DKKKiM, 2006. 560 s. [in Ukrainian].
5. Skrzhyńska M. (2011) Plinii Starshyi. [Encyclopedia of the History of Ukraine in 10 volumes] Entsyklopediia istorii Ukrainy u 10 t. Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. Naukova dumka. T. 8. Kyiv. 274.
6. Mau August. (1908) Pompeji in Leben und Kunst. University of Michigan Library. 648 p.
7. Murphy T. (2004) Pliny the Elder's Natural History: The Empire in the Encyclopedia. Oxford: Oxford University Press. 235 p.
8. Descargues P. (1999) Rembrandt van Rijn. Paris : Archipel. 350 p.
9. Collins D. (1992) Anamorphosis and the Eccentric Observer: History, Technique and Current Practice. Leonardo. Vol. 25. No 2. P. 179–187.